

РЕЦЕНЗИЯ

От проф.д-р **Надка Стефанова Костадинова**, Тракийски университет, Стара Загора, хабилитирана в професионално направление 3.8. Икономика, по научна специалност Икономика и управление (селско стопанство),

Рецензията е изготвена на основание : Заповед на Ректора на СА „Д.А.Ценов“, гр.Свищов №105/13.02.2020 г. и решение на Научно жури , взето на първо заседание, проведено на 14.02.2020 г.

Автор на дисертационния труд: **Христо Борисов Цветанов** - СА „Д.А.Ценов“, гр.Свищов, катедра „Аграрна икономика“ - за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по професионално направление 3.8. Икономика, по докторска програма „Икономика и управление (аграрна икономика)“.

Тема на дисертационния труд: „ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТ НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ЗА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ В КОНТЕКСТА НА ОСП НА ЕС В ПЕРИОДА 2014 – 2020 г.“

I. Общо представяне на дисертационния труд

1. **Предмет** на изследването е икономическият ефект за българските зърнопроизводители от получаваните от тях директни плащания в периода 2014 -2020 г.

2. **Обем** - представеният ми за рецензиране дисертационен труд е в общ обем от 153 стандартни страници, от които 6 стр. приложения и се състои от: увод, три глави, заключение, използвана и цитирана литература.

Информацията в дисертация е визуализирана с 17 бр. фигури и 11 бр. таблици.

3. **Структурата** (увод, три глави, заключение) и съдържанието на дисертационния труд са в съответствие с изискванията на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

4. **Използвана литература** - Библиографският списък включва 85 източника, от които 72 на кирилица и 13 на латиница.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Актуалност на изследването – дисертационният труд изследва значим и актуален проблем. През последните години ОСП на ЕС предизвиква широк обществен отзвук както в практиката, така и в научните среди. Земеделските производители в Европа са силно зависими от обществената подкрепа и директните плащания, които са основен инструмент

на провежданата аграрна политика. Тематиката за икономическия ефект е постоянно на фокус на практиката и науката, особено в резултат на осъществените значителни промени в икономиката на България и в частност в аграрния сектор през годините на преход към пазарно стопанство и присъединяването на България към Европейския съюз.

Обект на изследване в дисертацията са директните плащания, предоставени на земеделските производители в контекста на ОСП на ЕС. Приоритетно значение се отдава на българското зърнопроизводство, като структуроопределящ подсектор на растениевъдството.

Предмет на изследването е икономическия ефект за българските зърнопроизводители от получаваните от тях директни плащания в периода 2014 -2020 г.

Изследователската **теза** се основава на твърдението, че директните плащания са помощ в подкрепа на дохода на земеделските производители и икономическият ефект от тяхното получаване е положителен.

Целта на дисертацията е адекватна на предмета и обекта на изследване.

За да се постигне целта авторът е предвидил да се решат конкретни **задачи**:

- да се оценят аналитично – критически теоретичните основи на икономическия ефект, като се интерпретират проблемите по неговото формиране от миналото до наши дни;
- да се разработят методическите основи на икономическия ефект и се предложи модел за установяване на неговото изменение при промяна на факторите, от които зависи;
- да се анализира икономическия ефект за зърнопроизводителите в България от получаваните директни плащания чрез ОСП на ЕС;
- да се формулират препоръки за повишаване на икономическия ефект на директните плащания на земеделските производители в България, в резултат от неравномерното прилагане на механизмите на ОСП.

Използваният изследователски инструментариум, обхващащ различни **методи и подходи** – индексен и факторен анализ, математически методи и други, е подходящ за целта и задачите на изследването и е приложен коректно.

По мое мнение в дисертацията правилно са поставени ограничителни условия на изследването – извън обхвата на дисертационния труд остават тълкуването и коментарът на понятията „субсидия“, „доход“, „помощ“, „икономическа полза“, „икономическа изгода“,

„публична подкрепа“ и други икономически категории, които имат отношение към проведеното научно изследване.

Изложението на дисертационния труд е представено в три глави, като е постигната балансираност по отношение на техните обеми, а също така и на отделните им подточки. Авторът е възприел класически подход на структуриране на дисертация с разграничими и логически обвързани теоретична, методико-аналитична и проектна части, които в своята съвкупност представляват едно самостоятелно завършено изследване.

В **глава първа** на дисертацията са разгледани теоретико-методологичните основи на икономическия ефект.

В *точка 1* е представен икономическият ефект, като резултат на пазарната конюнктура и държавната намеса. При анализиране на въпросите за ефекта и неговата значимост са проследени техните взаимоотношения от теоретична, нормативна и икономическа гледна точка.

Правилно са разграничени икономическия ефект от икономическата ефективност.

Синтезирано, в исторически план, са представени различията в това кой как възприема икономическия ефект.

В *точка 2* са представени теоретичните основи на икономическия ефект от дълбока древност. Авторът обобщава, че по отношение на ефекта и еволюцията на икономическите възгледи в древноизточните общества земеделието е било основа на икономическия живот. Съвременните теории за икономическия ефект допринасят за развитие на регулаторната функция на държавата, като се извършва един еволюционен преход и аргументация на активната намеса на държавата в икономиката.

В *точка 3* детайлно са представени принципи и методи за определяне на икономическия ефект в аграрния сектор. Разгледан е пример с ОСП на ЕС, като дългосрочен механизъм за държавна намеса в икономиката. Правилно е обобщено, че в по-голяма част от държавите по света под една или друга форма съществува подпомагане или подкрепа на производството в селското стопанство. Понастоящем се обсъжда секторната политика на ЕС след 2020 год. в посока запазване или намаляване на финансовата рамка на общия бюджет на ЕС за земеделие.

Изложеното от автора в първа глава създава основа и рамка за последващото аналитично проучване. Тази глава завършва с адекватни изводи и обобщения. Докторантът

демонстрира умения за обобщаване на различни виждания на авторите в литературата, както и за извеждане и аргументиране на свои авторски позиции.

В глава втора е представен икономическият ефект на директните плащания за земеделските производители и неговата регламентация в ЕС и в България. Тази глава конкретно е насочена към предмета на изследването.

В *точка 1* авторът разглежда икономическия ефект на директните плащания за земеделските производители в контекста на ОСП на ЕС. Подробно са представени задължителни схеми за подпомагане, както и незадължителните такива.

Точка 2 е посветена на икономическия ефект на директните плащания за земеделските производители в България. Много подробно в табличен вид авторът представя нормативната рамка, регламентираща приложението на директните плащания за земеделски стопани в два разреза – европейското законодателство и националното законодателство. Правилно посочва, че тази рамка има информативен характер, тъй като тя се актуализира перманентно. Условно и целесъобразно разграничава два периода с продължителност от около 7 години за проявата на икономическия ефект на директните плащания за българските земеделски производители.

В *точка 3* авторът предлага модел на определяне на икономическия ефект на директните плащания за земеделските производители. На база анализа на икономическия ефект на тези плащания са направени аргументирани изводи и обобщения, адекватни на извършеното проучване.

Трета глава има практико-приложен аспект на научното изследване в дисертацията.

В тази глава е представен апробиран модел за определяне на икономическия ефект на директните плащания за българските земеделски производители в периода 2014-2020 г.

В *точка 1* авторът изследва факторите, влияещи при определяне на икономическия ефект на директните плащания за земеделските производители – в подсектор „Зърнопроизводство“: рекултивирани площи, производство, средни добиви на основните зърнени култури, субсидиите и средните цени на арендите. Тези фактори са предопределящи и за новият програмен период 2021-2027 г.

В *точка 2* дисертантът представя частично апробиране на модела за определяне на икономическия ефект на директните плащания за земеделските производители. Частичният характер на модела произтича от факта, че се проследява икономическия ефект на директни плащания, конкретно в подсектор „Зърнопроизводство“.

Симулиран е модел, който би показал необходимия финансов ресурс на земеделски производители с различни по обем стопанства за целите на изплащане на тяхната рента.

В *точка 3* са представени препоръки за повишаване на икономическия ефект на директните плащания за земеделските производители. Авторската позиция е, че бъдещето на европейската политика в частта за директни плащания трябва да бъде симбиоза от умерени „тавани“, зелен пакет, управление на риска и в частност застраховка на прихода.

В **заключението** на дисертацията докторантът представя обобщения и изводи, като акцентира, че зърнопроизводството в България за последното десетилетие се развива с динамични темпове в резултат на директните плащания в контекста на ОСП на ЕС и България запазва лидерските си позиции в производството на основни зърнени култури в ЕС.

Считам, че дисертационният труд е задълбочено научно изследване и лично дело на автора. Докторантът е спазил правилата на научната етика, като е цитирал коректно използваните литературни източници. Правилно са извършени изчислителните процедури и статистическата обработка на емпиричните данни. Научната разработка е добре илюстрирана и онагледена.

Авторефератът е представен във вид, който отговаря на изискванията, като отразява в обем от 39 страници съдържанието на дисертацията и постигнатите основни научни и приложни резултати. Справката за приносите коректно отразява постигнатите от автора резултати.

Всичко това ми дава основание да считам, че дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати и е посветен на актуален и значим проблем. Представеният за рецензиране дисертационен труд е свидетелство, че кандидатът за доктор е придобил задълбочени теоретични знания по изследваната проблематика и е придобил способност да провежда самостоятелни научни изследвания.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Дисертацията съдържа научни и научно-приложни приноси. Считам, че те могат да обогатят съществуващите теоретични знания и методически постановки при възможностите за повишаване на икономическия ефект на директните плащания за земеделските производители. Приемам справката за приносите в дисертационния труд.

Докторантът е публикувал основните резултати от направеното изследване по темата на дисертационния си труд в 3 самостоятелни статии в списания от участия в

национални и международни конференции.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки към дисертационния труд

Имам бележка и въпрос към докторанта, които не намаляват достойнствата на дисертацията:

1. Независимо от задълбочения литературен обзор на нормативната уредба и икономическата литература на места в Първа глава (стр.11 и стр.13) липсва критичен анализ на позициите на разглежданите автори. Това възпрепятства по-добрата аргументация на заявените собствени позиции на докторанта.

2. Ако директните плащания се предоставят съобразно добива, как ще се отрази това на икономическия ефект от тях?

Препоръчвам на докторанта в бъдещата му научна дейност да публикува изследванията си в специализирани, реферирани и индексирани научни списания.

Заключение

Дисертационният труд на докторант **Христо Борисов Цветанов** на тема: „ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТ НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ЗА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ В КОНТЕКСТА НА ОСП НА ЕС В ПЕРИОДА 2014 – 2020 г.“ е завършено самостоятелно научно изследване, посветено на актуален икономически проблем. Поставените цел и задачи на изследването са успешно изпълнени.

Считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение. С убеденост ще гласувам за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ на Христо Борисов Цветанов по професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (аграрна икономика)“.

02.03.2020 г.

гр.Ст.Загора

Рецензент:.....

(проф. д-р **Надка Костадинова**)